

Dr. Franjo Tuđman i njegovo mjesto u Hrvatskom nacionalnom panteonu

Tolić, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:367003>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest
Preddiplomski dvopredmetni studij povijesti

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru
Odjel za povijest
Preddiplomski dvopredmetni studij povijesti

Dr. Franjo Tuđman i njegovo mjesto u Hrvatskom nacionalnom panteonu

Završni rad

Student/ica:

Ivan Tolić

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Zlatko Begonja

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ivan Tolić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Dr. Franjo Tuđman i njegovo mjesto u Hrvatskom nacionalnom panteonu** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 14. rujna 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Djetinstvo i rano obrazovanje.....	1
3. Vojna karijera i djelovanje u NOP-u.....	1
4. Kontinuirano prohrvatsko djelovanje, Tuđman kao disident.....	3
5. Stvaranje samostalne i suverene Republike Hrvatske.....	10
6. Poslijeratna politika.....	20
7. Zaključak.....	20
8. Sažetak.....	22
9. Summary.....	23
10. Popis literature.....	24

1. Uvod

Svaka nacija i država imaju svoj nacionalni panteon u kojem se nalaze najrelevantnije osobe te države koji su svojim radom i djelovanjem doprinijeli njezinom povijesnom razvoju te političkoj, državnoj i povijesnoj afirmaciji. U Hrvatskoj povijesti postoji nekoliko imena koji su svojim povijesnim značenjem zaslužili svoje mjesto u hrvatskom nacionalnom panteonu. Najznačajnija ličnost hrvatske moderne povijesti, ali i jedna od najznačajnijih osoba cjelokupne hrvatske povijesti je prvi hrvatski predsjednik Dr. Franjo Tuđman. Dr. Franjo Tuđman je kompleksna povijesna ličnost budući da je aktivno sudjelovao u NOP-u te je bio jedan od najistaknutijih komunističkih eksponenata, kasnije djeluje kao politički disident u komunističkoj Jugoslaviji, a u trenutku tektonskih geopolitičkih promjena u Europi prepoznaje povijesni trenutak te dolazi na čelo procesa stvaranja suverene i samostalne Republike Hrvatske. Uz hrabrost hrvatskih branitelja politika prvog hrvatskog predsjednika je bila ključna za stvaranje Hrvatske države. Upravo zato će cilj ovog djela biti prikazati vojno, znanstveno i političko djelovanje prvog hrvatskog predsjednika. Stvaranje i konstanta njegovih političkih, državnih misli i djelovanja te njegovo mjesto u hrvatskom nacionalnom panteonu.

2. Djetinjstvo i rano obrazovanje

Franjo Tuđman rođen je u Velikom Trgovištu 14. svibnja 1922. godine kao prvo dijete od oca Stjepana i majke Justine (rođ. Gmaz). Imao je 2 mlađa brata Stjepana i Ivicu. Otac mu je bio općinski načelnik i gorljivi HSS-ovac što je uvelike determiniralo Franjina nacionalna i politička stajališta koja će ga pratiti kroz cijeli život. Osnovnu školu je pohađao u rodnom Velikom Trgovištu u periodu od 1929. do 1933. godine. Tadašnja praksa je najčešće bila takva da se obrazuje najstarije dijete tako da je otac poslao Tuđmana na školovanje na Državnu 2. građansku školu u Zagreb gdje se školuje od 1935. do 1939. godine, a nakon toga ide na Trgovačku akademiju Udruženja trgovaca gdje se školovao od 1939. do 1941. godine. Bio je dobar student koji se držeći repeticije sam školovao. S vremenom je postao vrhunski poznavatelj marksizma što je determiniralo njegovu kasniju ulogu u NOP-u kao komesara.

3. Vojna karijera i djelovanje u NOP-u

U memoarskoj literaturi je zabilježeno da je 1940. godine bio sudionik proslave oktobarske revolucije što se smatra njegovim prvim političkim djelovanjem te je zbog toga bio pritvoren. Isto tako je sudjelovao i u demonstracijama protiv ulaska Jugoslavije u Trojni pakt.¹ 1941.

¹ Ž. Krušelj, 1991, 28.- 29.

godine priključio se antifašističkoj borbi te se angažirao u pisanju i raznošenju letaka antifašističkog sadržaja. Vrlo brzo se isprofilirao u jednog od najboljih partizana na području sjeverozapadne hrvatske. Zbog toga se jako brzo uspinje na hijerarhijskoj ljestvici te su mu bile povjerene jako važne i odgovorne dužnosti. 1942. godine i formalno postaje član Komunističke partije Hrvatske te je u lipnju iste godine organizirao partijsku tehniku koja je počela sa izdavanjem „Glas hrvatskog zagorja“ te drugo propagandno štivo. Postao je i član okružnog komiteta KPH Krapina, zamjenik komesara brigade „Braća Radić“, komesar brigade „Matija Gubec“, komesar 32. divizije NOVJ, dobio je i ulogu sekretara Divizijskog komiteta KPH, a za vrijeme završnih ratnih operacija se nalazi na dužnosti rukovoditelja personalnog odsjeka Desetog zagrebačkog korpusa, sa činom potpukovnika u političkoj upravi što je bilo ekvivalentno činu majora u Jugoslavenskoj armiji. U siječnju 1945. godine je dobio novu dužnost u Generalštabu Jugoslavenske armije. Cijelo to vrijeme Tuđman se dokazao kao odličan i pouzdan vojnik i aktivist što objašnjava njegov brz kadrovski uspon u socijalističkoj državi. Nakon rata Tuđman se protivio postavljanju Stjepana Ivekovića za ratnog sekretara Okružnog komiteta SKH Krapina. Problem je bio u tome što je Iveković na predratnim izborima glasao za režimsku Jugoslavensku JEREZU. Za Tuđmana je dosta sumljivo bilo brzo konvertiranje jugounitarista u komunistu. Upravo bi to prema Tuđmanu moglo izazvati strah kod Hrvata da bi moglo doći do rehabilitacije starog Jugoslovenskog monarhističkog režima i velikosrpske hegemonije.² Zbog Tuđmanovog autoriteta Iveković je smijenjen sa dužnosti. Prvo desetljeće nakon rata Tuđman radi u Glavnoj personalnoj upravi Ministarstva obrane. Od 1955. do 1957. godine je završio višu vojnu akademiju JNA, no Tuđman se samoinicijativno odlučio baviti znanstvenim radom i to u području vojne povijesti i doktrine. 1957. godine izlazi Tuđmanovo prvo značajnije djelo „Rat protiv rata“ koje je imalo jako dobru recepciju kod javnosti tako da je Tuđman postao jedan od najrelevantnijih stručnjaka u području vojnopovijesne doktrine. Već u tom djelu Tuđman piše o važnosti demokratskog poretka i nacionalnih sloboda. „Razumje se, takav rat mogu voditi samo narodi koji se pod vodstvom naprednih društveno-političkih stremljenja bore da izvojuju nacionalnu slobodu i demokratske slobode, ili pak zemlje kojih snaga zaista počiva na jedinstvu puka i vladajućeg društveno-političkog sustava.“³ 1960. godine je promoviran u čin general-majora. Posljednja dužnost Franje Tuđmana u JNA je bila uloga pomoćnika glavnog urednika u Vojnoj enciklopediji. U tom periodu je Vojno-historijski institut dobio zadatak da napravi enciklopedijski prikaz

²Isto, 33.

³F. Tuđman, 1970, 666.

narodnooslobolilačkog rata na području Hrvatske. Zbog marginalizacije i minorizacije uloge hrvatske u NOP Tuđman dolazi u konfrontaciju sa srpskim vojnim stručnjacima kada u Vojnoj enciklopediji piše tekst u kojem demantira konstatacije Vojno-historijskog instituta. O sličnom sadržaju je pisao u svojoj knjizi „Stvaranje socijalističke Jugoslavije“ u kojoj iznosi niz faktografskih činjenica o NOP-u u Hrvatskoj.

4. Kontinuirano prohrvatsko djelovanje, Tuđman kao disident

Od osnivanja instituta Tuđmanovo djelovanje se sve više može okarakterizirati kao prohrvatsko. To se posebno očituje upravo u osnivanju instituta. Hrvatska je bila jedna od rijetkih republika u SFRJ koja nije imala povijesni institut za proučavanje vlastite povijesti tako da je Franjo Tuđman osnovao institut za historiju radničkog pokreta 1961. godine te postaje njegovim prvim direktorom. Također postaje i glavni urednik časopisa Putovi revolucije.

Kada je 1963. godine Institut za izučavanje radničkog pokreta u Beogradu izdao knjigu „Pregled historije SKJ“ naišao je na rezolutnu rezistenciju od strane Tuđmanovog instituta. Glavni spor je nastao oko stajališta članova instituta iz Beograda o NOP-u Jugoslaviji zbog toga što su marginalizirali NOP u Hrvatskoj te pisali o zanemarivanju nekih odluka Politburoa od strane hrvatskog partijskog rukovodstva, kvalificirajući ih kao „zastranjivanje“, iako bi to kasnije imalo pozitivne rezultate. Oštro su kritizirali politiku HSS-a i Vlatka Mačeka za kojeg su smatrali da je 3. travnja, kada je Hitler odbio njegove prijedloge (zato što je u međuvremenu prihvatio Pavelića), otputovao u Beograd i prihvatio dužnost potpredsjednika u vladi generala Simovića. Optuživali su HSS za infiltraciju ustaša u državni aparat i za fašizaciju zemlje. Kao reakcija na to Institut za historiju radničkog pokreta u Zagrebu je izradio „Primjedbe na Pregled istorije SKJ“ u kojem piše „U stvarnosti događaji su tekli upravo obratno. Nijemci su prvi Mačeku ponudili da raskine sa Beogradom i formira tzv. „Nezavisnu Državu Hrvatsku“ jer im je bilo poznato da je on najutjecajniji hrvatski buržoaski političar . Te ponude je Maček odbio. Nijemci su još jednom, u trenutku raspada stare Jugoslavije, nudili Mačeku da on proglasi NDH, jer su znali da Pavelić nema čvrstog oslonca u hrvatskom narodu i da je ne samo eksponent nego upravo dužnik Italije. Zbog toga, a i zbog utvrđenih činjenica da su u Banovini Hrvatskoj u koncentracione logore bili upućivani ne samo komunisti, nego i istaknuti frankovačko-ustaški aktivisti ne odgovaraju tvrdnje „Pregleda“, da je vodstvo HSS-a svjesno infiltriralo ustaše u državni aparat i išlo za razbijanjem i fašiziranjem zemlje.“⁴ Isto tako su

⁴Ž. Krušelj, 1991, 63.

srpske tvrdnje o NOP-u na području Jugoslavije kvalificirali kao neutemeljene. Tuđman je zbog „Primjedaba“ došao u konfrontaciju sa Vladimirom Bakarićem, ali još uvijek nije započela politička represija prema njemu.

Nakon toga Povijesno društvo Hrvatske i Zavod za unaprjeđenje školstva SRH su pokušali razjasniti sporna pitanja te su organizirali niz stručnih predavanja. Na ono koje se održalo u Splitu 9. listopada bio je pozvan i Tuđman koji je održao predavanje pred stotinjak profesora povijesti. Nastavnici su dobro ocijenili predavanje tako da je Tuđman pozvan na niz drugih predavanja, ali se odazvao samo na ono koje je održano u Karlovcu iz 2. ožujka 1965. godine. Oba Tuđmanova predavanja su snimljena na magnetofonsku vrpcu te je na temelju njih nastao tekst „Raspri o uzrocima sloma monarhističke Jugoslavije i o pretpostavkama razvitka narodnooslobodilačke borbe u Hrvatskoj“ poslije je tekst objavljen u Tuđmanovoj knjizi „Velike ideje i mali narodi“. Tuđman je između ostalog govorio „Tlačenje hrvatskog naroda u novoj ujedinjenoj državi bilo toliko nesnosnije što je provođeno pod nazivom „oslobođenja“ i „narodnog jedinstva“, a u ime velikosrpske buržoazije koja je stjecajem povijesnih okolnosti bila na znatnom nižem stupnju povijesnog društveno-političkog razvitka, pa je primjenjivala znatno grublje metode političkog i kulturnog ugnjetavanja i gospodarskog iskorištavanja u odnosu na one koje je podređena Hrvatska bila iskusila u podunavskoj monarhiji.“⁵ Tuđman se također osvrnuo na sporazum Cvetković- Maček za kojeg smatra da ima povijesno opravdanje, ali ističe da nije odgovarao srpskim hegemonistima. „Nije imala potporu srpskih krugova u osnovnom pitanju, u pitanju sporazuma o daljem preuređenju Jugoslavije, jer je to preuređenje davanjem autonomije Hrvatskoj, a zatim i Sloveniji moralo dovesti do rušenja centralističko-unitarističkog ustrojstva države, a velika većina srpskih političkih stranaka bila je za njegovo održanje.“⁶ Tuđman je iznio i svoj stav o puču iz 27. ožujka 1941. godine za što govori: „pučistička grupa je bila izraz onih snaga u srpskom buržoaskom životu koje su bile spremne staviti na kocku i poraz i slom Jugoslavije samo da bi poslije rata ponovo mogle nametati svoju hegemoniju i povratiti centralističko-unitaristički sustav“, na taj način da se „u slučaju napada povuku s dijelom vojske preko Grčke na stranu saveznika, a poslije pobjede savezničkih sila, kao i poslije prvog svjetskog rata, vrate s vojskom i ponovo uspostave svoju hegemoniju u okviru obnovljene Jugoslavije ili Velike Srbije“⁷ Nakon toga na Bakarićevu adresu dolaze 2

⁵Isto, 66.

⁶Isto, 67.

⁷ Ž. Krušelj, 1991, 67.

anonimna pisma koja su Tuđmanova izlaganja kvalificirana kao šovinistička. Vladimir Bakarić je odmah formirao partijsku komisiju koja je trebala donijeti zaključak o „slučaju Tuđman“, no unatoč velikoj buri koju je Tuđman izazvao ponovo je bio lišen bilo koje kazne.

Još veći revolt Tuđman je izazvao vrlo riskantnim zadiranjem u dogmatska pitanja komunističkog stajališta o Jasenovcu i ustaških zločina. Krajem 1964. godine je obavljen službeni popis Jugoslavije o stradalima u Drugom svjetskom ratu. Međutim pošto se popis nije preklapao sa službenim stajalištima Jugoslavenske politike postavljen je na trajni embargo tako da nikada nije objavljen. Budući da nije došlo do objave rezultata Tuđman je zadužio člana instituta generala Nikolu Kajića da ode u Republički zavod za statistiku SRH i da za istraživačke svrhe prikupi već obrađene podatke. Prema rezultatima službenog popisa na području Hrvatske je u Drugom svjetskom ratu bilo 185 327 žrtava (ubijeni, poginuli, nestali, umrli), od toga je u logorima stradalo 51 534, u zatvorima 5654, u deportaciji 1785, na prinudnom radu 671, u direktnom teroru 50 806, a u NOP-u i saveznom vojnim formacijama 51 749 osoba, itd.⁸ Upravo tada je dogovoreno da će se 1966. godine, na 25 godišnjicu početka Narodnooslobodilačkog rata i revolucije, glavna proslava održati u Jasenovcu, a prigodno će se u granitnu ploču ugravirati broj žrtava koji će biti između 600 i 900 tisuća. Tuđman je znao da je ta brojka znanstveno neutemeljena i smatrao je da se koristi kao moralna toljaga prema hrvatskom narodu kojem se nameće osjećaj kolektivne povijesne krivnje. Ustaške zločine je osuđivao, ali je bio protiv predimenzioniranja tako da je decidirano i eksplicitno rekao: „I deseci tisuća su užasan i grozan zločin, pa zašto i u koju se svrhu onda umnogostručavati na tolike stotine tisuća, maltene čitav milijun!“⁹ Tuđman je također smatrao da s obzirom na to da postoje službene brojke, zbog povijesne istine, ih nitko nema pravo krivotvoriti. Isto tako je znao da predimenzioniranje broja žrtava i nametanje kolektivne krivnje hrvatskom narodu samo može generirati još veće averzije među narodima.

1965. godine Franjo Tuđman uspješno doktorira na Filozofskom fakultetu u Zadru sa doktorskom disertacijom na temu „Uzroci krize monarhističke Jugoslavije od ujedinjenja 1918. do sloma 1941. godine“. Tuđman u disertaciji piše o uzrocima krize monarhističke Jugoslavije sa ciljem da se slične greške ne ponavljaju u komunističkoj Jugoslaviji. Kao glavni element razdora u prvoj Jugoslaviji navodi velikosrpski ekspanzionizam i gospodarsku eksploataciju

⁸Isto,72.

⁹Isto,73.

ostalnih država u Jugoslaviji. O Srpskoj politici i tendencijama piše: „U politici vladajuće Srpske buržoazije prevladavala je sve do 1928. godine tradicionalna politika srbijanskih građanskih stranaka, još iz vremena prije ujedinjenja, da jugoslavensku državu treba izgrađivati samo na bazi srpske državnosti, odnosno na koncepciji velike Srbije.“¹⁰ Nadalje o srpskim ciljevima piše: „Ta politika idejno podržavana „naučnim“ velikosrpskim teorijama, išla je za tim da vremenom-jedinstvenim državno-političkim privrednim i prosvjetnim sistemom-treba postići to da se svi narodi obuhvaćeni u zajedničkoj državi, a zbog jezika prije svega hrvatski narod, praktički stope i pretope u srpski narod, obrazlažući to otvoreno kao historijski nužan i neizbježan proces jer je on najveći, najvitalniji i jedini državotvorni narod. Ta nepomirljiva ekspanzionistička, pansrpska koncepcija srbijanske buržoazije kulminirala je ubojstvom vođa hrvatskog nacionalnog pokreta (Radića i drugova) u Beogradskoj skupštini, ali je ujedno izazvavši opću državnu krizu, doživjela takav krah, da se nova industrijsko-financijska grupacija srbijanske buržoazije uvjerala da je realizacija otvorene velikosrpske koncepcije kao nacionalne ideje u Kraljevini SHS nemoguća.“¹¹ Ovom disertacijom Tuđman odbacuje službeno agitpropovsko stajalište o paritetu odgovornosti za nacionalno ugnjetavanje kod svih Jugoslavenskih država.

Kazna za dosadašnji Tuđmanov rad došla je 1967. godine. Povod za to je bila „Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“. Deklaraciju je parafiralo 18 kulturnih i znanstvenih institucija, a prihvaćena je na plenumu Društva književnika Hrvatske. Tuđman je nakon toga izbačen sa instituta, sveučilišta i partije iako nije bio niti tvorac niti potpisnik deklaracije. Prema komunističkom vodstvu inkriminirajuće za Tuđmana je bilo to što je sa svojim nacionalističkim i prohrvatskim djelovanjem stvorio duhovnu podlogu za nastanak deklaracije.

Od 1967. godine te izbacivanja iz partije, instituta i sveučilišta može se sve više uočiti Tuđmanovo disidentsko djelovanje te sve učestalije kritiziranje položaja hrvatskog naroda unutar Jugoslavije, njegovu ekonomsku eksploataciju te nedostatak demokratičnosti u državi. Paralelno tome politička represija na Tuđmana potaje sve veća.

¹⁰ Ž. Krušelj, 1991, 76.

¹¹Ž. Krušelj, 1991, 76.

1969. godine tiska knjigu „Velike ideje i mali narodi“ u kojima piše o pravima naroda na svoju slobodu, suverenost i ravnopravnost. „Zbog njih je isto tako s druge strane, na općoj podlozi privrednog razvitka građanskog društva i zasebnih gospodarskih interesa pojedinih naroda, u svim slavenski zemljama jačala spoznaja da je samo na temelju jačanja vlastite nacionalne kulture i političke svijesti moguće ostvariti prirodnu težnju svakog naroda da postane zreo subjekt i da sudjeluje u životu državne i međunarodne zajednice sa pravima pune suverenosti i neokrnjene ravnopravnosti“¹² U knjizi piše i svoje protivljenje ulaska države u bilo kakve panslavenske integracije. „Povijesne pouke, očito ne samo na južnoslavenskom tlu, isto tako upućuju na zaključak da slavenska uzajamnost ne dobiva na snazi nastojanjem oko pretapanja slavenskih naroda u nekakve nadnacionalne integralističke tvorevine, ili pak ograničavanjem nacionalne suverenosti pojedinih naroda i zemalja, pa makar i pod vidom socijalističkog integralizma, već jedino svestranom izgradnjom njihovih nacionalnih individualiteta i pomnim usklađivanjem njihovih nacionalnih interesa s interesima ne samo slavenskih već i svih ostalih naroda Europe i svijeta.“¹³

1970. godine izabran je u Upravni odbor Matice Hrvatske te je postao predsjednik njezine Povijesne komisije.

Početak sedamdesetih godina prošlog stoljeća došlo je do pojave kulturno-političkog pokreta koji se naziva Hrvatsko proljeće. U pokretu sudjeluju Savez komunista Hrvatske, hrvatski intelektualci te brojni studenti koji su bili protiv unitarizma te su tražili veća prava za Hrvatsku i kraj ekonomske eksploatacije Hrvatske. U pokretu sudjeluje i Franjo Tuđman. 1972. godine pokret je potpuno ugušen te se vlast okrutno obračunala sa proljećarima. Tako je uhićen i Franjo Tuđman te je kao jedan od najistaknutijih proljećara optužen za veze sa inozemstvom te povezivanje sa emigracijom. Ozbiljno ga se teretilo i zbog njegovog govora u ime Središnjice Matice hrvatske iz lipnja 1971. godine na osnivačkoj skupštini ogranka u Krapini. Tuđman je između ostaloga rekao i: „Novosadski dogovor iz 1954. godine bio je ne samo danak iluzijama da se pod velikim idejama socijalizma može ostvariti integracija južnoslavenskih naroda...“¹⁴ Pod točkom optužnice su bili dijelovi iz Tuđmanovog teksta „Prosudba povijesnih odrednica što oblikuju hrvatsko nacionalno biće“ gdje Tuđman još jednom kritizira SFRJ u kojoj je ugroženo egzistencijalno pitanje hrvatskog naroda „Prešan zahtjev našeg doba da se ponovno

¹² Franjo Tuđman, 1970, 17.

¹³ Isto, 85.- 86.

¹⁴ Ž. Krušelj, 1991., 95.

ispitaju i prosude sve one povijesne odrednice što bijahu i još uvijek jesu uzrokom da se hrvatski narod neprestano mora boriti za opstojnost na vlastitom tlu, za održanje ne samo državnog razvitka nego i same nacionalne samobitnosti...kako zbog integralističkih zabluda u njegovim vlastitim redovima, tako i zbog hegemonističko-univerzalističkih tendencija, koje u socijalističkoj Jugoslaviji bijahu čak i pogubnije negoli u monarhističkoj, jer se prikrivaju velikim idejama klasnog bratstva i jedinstva i socijalističkog internacionalizma, a i stoga što moloh birokratsko-centralističkog unitarizma bijaše usremljen u prvom redu na slamanje i zatiranje državno-političke, kulturne i gospodarske podloge hrvatske nacionalne svijesti“¹⁵ Tuđmanu je prijetila kazna o 12 do 15 godina zatvora, no kako i sam Tuđman kaže zbog zauzimanje Miroslava Krleže kod Tita Tuđman je dobio samo 2 godine strogog zatvora, a kasnije je kazna smanjena tako da je Tuđman iz zatvora izašao nakon samo 9 mjeseci.

Nakon vladinog obračuna sa proljećarima dolazi do tzv. hrvatske šutnje. Tuđman sa svojom šutnjom prekida 1977. godine kada daje intervju za Švedsku televiziju u kojem ponovo otvoreno napada komunistički režim u Jugoslaviji te govori o značajnom emigriranju Hrvata iz Jugoslavije. „Novi val hrvatske političke emigracije posljedica je brutalnog obračuna sa hrvatskim preporodni pokretom iz godine 1970. i 1971.¹⁶ Kritizira i zatumljavanje nacionalne svijesti od strane komunističkih vlasti. „Ni proklamiranjem samoupravnog društva što je u međunacionalne odnose unijelo posljednjom upravnom reformom iz 1971. i neke konfederativne elemente, nije osigurano pravo slobodnijeg nacionalnog življenja i demokratskog samoodređenja.“¹⁷

1980. godine Tuđman daje još jedan intervju, ovog puta za zapadnonjemačku televiziju gdje govori o ekonomskoj i političkoj degradaciji Hrvatske u SFRJ. „U Srbiji je prošle godine, recimo, otvoreno, pušteno u promet, 96 km autocesta, a u Hrvatskoj 6 km. To govori o nekim odnosima, nekom stanju kapitala itd, što sve treba rješavati da bi se interesi, nacionalne potrebe uskladile i izbjegle mogućnosti dubljih nesuglasica...Pred neko vrijeme su objavljeni podaci gdje se vidi da u samom Savezu komunista Hrvatske, hrvatsko pučanstvo je daleko manje, dva puta manje zastupljeno negoli srpsko, da ne govorimo o odnosu na one koji se izražavaju Jugoslavenima.“¹⁸ Iste godine daje intervju i za francusku televiziju u kojem ističe cenzuru

¹⁵Isto, 95.-96.

¹⁶Isto, 97.

¹⁷Isto, 97.-98.

¹⁸Ž. Krušelj, 1991.,98.

govora o bitnim nacionalnim pitanjima u SFRJ. Ističe da se svako postavljanje problema s kojim živi hrvatski narod percipira kao „nacionalizam, separatizam, pa čak i ustaštvo, pa se onda i hrvatski revolucionari povezuju sa nekakvim profašističkim elementima, što je potpuno besmisleno.“¹⁹. Iste godine javno tužiteljstvo u Zagrebu je podiglo optužnicu protiv Franje Tuđmana zbog tobožnjeg lažnog prikazivanja političkog i društvenog stanja u SFRJ. U veljači 1981. godine Okružni sud u Zagrebu je donio presudu po kojoj je Tuđman osuđen na 3 godine zatvora i petogodišnju zabranu svakog javnog nastupa. Zbog zdravstvenih problema Tuđmanu je 2 puta prekinut boravak u zatvoru tako da je od dosuđene 3 godine u zatvoru proveo 17 mjeseci.

Tuđman još 1978. godine tiska djelo Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi, no zbog disidentskog djelovanja mu je onemogućeno objavljivanje knjige tako da je knjiga objavljena tek 1981. godine u SAD-u. U knjizi Tuđman piše o ekonomskoj eksploataciji i gospodarskoj stagnaciji Hrvatske. „U cijeli u razdoblju od 1929. do 1938. dinamika industrijskog razvitka Srbije višestruko je premašivala sva druga područja, a izraženo u postotcima iznosila je: u Srbiji 44%, u Crnoj Gori 11%, u BIH 11%, u Sloveniji 10%, u Makedoniji 8% i u Hrvatskoj 7%.“²⁰ Tuđman piše da je takvo političko-gospodarsko stanje rezultiralo masovnim emigracijama Hrvata. „Opće političke i gospodarske prilike u Hrvatskoj poprimile su zabrinjavajuće dimenzije osobito zbog svog odraza na kretanje populacije: iz Hrvatske je iz godine u godinu rasla ekonomska emigracija, a padao natalitet.“²¹ Tuđman također kritizira socijalistički sustav kojeg karakterizira kao utopistički. „Ukupni društveni i idejni razvitak i građanskog i socijalističkog društva na njezinu tlu potvrđuju tezu da je društvo bez nacionalnih, kao i socijalnih razlika-čista utopija“²²

Kada je Tuđmanu vraćena putovnica 1987. godine odmah kreće na putovanja u kojima posjećuje brojne svjetske države te se upoznaje sa hrvatskom emigracijom što će rezultirati time da će upravo Tuđman dobiti njihovu podršku na prvim višestranačkim izborima, a i uloga emigracije je bila jako bitna u stvaranju samostalne Republike Hrvatske u vidu naoružanja te njihovom radu u promicanju svijesti o karakteru velikosrpske agresije na Hrvatsku.

¹⁹Isto, 99.

²⁰F. Tuđman, 1981., 129.

²¹Isto, 132.

²²Isto, 194.

1989. godine izlazi novo Tuđmanovo djelo „Bespuća povijesne zbiljnosti“ u kojem Tuđman piše o autodestruktivnim mistifikacijama i predimenzioniranju zločina kod Hrvata i Srba koji služe kao moralna toljaga prema jednom narodu te nametanju kompleksa povijesne krivnje. Za Tuđmana eklatantni primjeri su jasenovački i bleiburški mitovi (u kojima su se dogodili brojni zločini, ali su kasnije brojke predimenzionirane) koji samo generiraju dodatni animozitet između naroda. „Za izlaz iz povijesnog bespuća: suprotnosti i nerazumijevanja kojima nisu bile dovoljne ni sve strahote zbiljske ratne stvarnosti, već je uzdižu do nakaznosti jasenovačkog ili bleiburškog mita, pa i do genocidnih teorija-veoma su jednostavne: a) krajnjom trijeznom razboritošću promisliti uzročnost svega povijesnog zbivanja; b) prihvatiti nacionalnu samobitnost hrvatskoga, dotično srpskoga nacionalnoga bića, onakvim kakvim je oblikovano tijekom povijesnog razvitka sa svim njegovim sastavnicama i odredbenim čimbenicima; c) priznati svakome od njih pravo na samoodređenje i svoju državnost tj. neokrnjeni suverenitet u odlučivanju svojom sudbinom, što će reći svojim životom i svojim poslovima, i d) odgovorno riješiti međusobno sporna pitanja radi skladnog suživota u zajednici jednakopravnih naroda i SFRJ i Europe...“²³

5. Stvaranje samostalne i suverene Republike Hrvatske

Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina dvadesetog stoljeća dolazi do tektonskih promjena na europskoj političkoj pozornici. 1989. godine dolazi do pada berlinskog zida što je simbolički značilo i raspad komunističkog režima te tranziciju na političku demokraciju i višestranački sustav vlasti u brojnim zemljama srednje i istočne Europe. U takvoj geopolitičkoj konstelaciji odnosa otvorio se prostor za rješavanje pitanja hrvatskog naroda unutar Jugoslavije. Ti događaji su koincidirali sa klimaksom velikosrpskih aspiracija koji su eksponencijalno rasli nakon Titove smrti 1980. godine kada Srbi preuzimaju političku dominaciju u SFRJ. U skladu sa time srpski intelektualci iz Srpske akademije nauka i umjetnosti su 1986. godine napravili poznati memorandum u kojem pišu od tobožnjog ugroženosti Srba u Hrvatskoj te njihovom pravu na postizanje zapadnih srpskih granica na liniji Virovitica-Karlovac-Karlobag. Slijedeće godine Milošević se rješava glavnih političkih oponenta (dojučerašnjih saveznika) te osvaja vlast u Srbiji. U takozvanoj „antibirokratskoj revoluciji“ iz 1988. i 1989. godine masovnim mitinzima i agresijom Miloševiću polazi za rukom postaviti prosrpske ljude u Vojvodini, Kosovu i Crnoj Gori te je tako dobio mogućnost da blokira bilo koji prijedlog drugih republika u SFRJ. Mijenja odredbe ustava iz 1974. godine tako da Vojvodina i Kosovo gube autonomna prava. U siječnju 1990. godine, na 14. kongresu SKJ dolazi do konfrontacije Srba sa

²³ Ž. Krušelj, 1991, 114.

Slovincima i Hrvatima zbog Srpskog pokušaja izmjena ustava iz 1974. godine. Srbi su željeli da Jugoslavija od federacije sa konfederalnim elementima postane unitarna jugosrpska država čemu su se posebno protivili Hrvati i Slovenci. U tom povijesnom trenutku na političku pozornicu stupa Dr. Franjo Tuđman. Još u veljači 1989. godine osnovao je stranku Hrvatsku demokratsku zajednicu, a Osnivačka skupština HDZ-a održala se u lipnju 1989. godine tada još u ilegali. Tada je Tuđman na govoru rekao: „(HDZ je) otvoren i svima građanima srpskog naroda, kao i drugih nacionalnosti (talijanske, mađarske, češke, slovačke, židovske...), koji žele sudjelovati u demokratskoj obnovi. Poštivanje njihova nacionalnoga i ljudskog identiteta demokratska je stečevina i obveza zajedničke nam povijesti. Ono mora biti zajamčeno i građansko-civilizacijskim načelima pravne države, što podrazumijeva i njihovo poštovanje zajedničke domovine, te zajedničko zauzimanje za stvaranje međusobnoga povjerenja i skladnog suživota u demokratskom društvu.“²⁴ Tuđman je jasno artikulirao ciljeve HDZ-a, a to je bila konfederalizacija Jugoslavije (u slučaju neprihvatanja takve države od strane drugih naroda onda treba krenuti u proces stvaranja samostalne Hrvatske) u oblik suverenih država po uzoru na Europsku zajednicu (danas Europska unija), uspostava demokratskog sustava i slobodnog tržišta, priznavanje prava svim nacionalnim manjinama...

Krajem travnja i početkom svibnja 1990. godine održani su prvi slobodni republički izbori u Jugoslaviji. Dva događaja su uvelike determinirala uspjeh HDZ-a na tim izborima. Prvi događaj je pokušaj atentata na Franju Tuđmana prilikom osnivanja ogranka HDZ-a u ožujku 1989. godine. Taj događaj je samo podigao simpatije prema Tuđmanu u hrvatskom narodnom mjenju. Jako je važna bila i podrška emigracije Franji Tuđmanu koji su u velikom broju došli na Osnivačku skupštinu HDZ-a. Mnogi od tih emigranata su prvi put nakon mnogo godina došli u Hrvatsku što se smatralo velikim uspjehom za HDZ i podiglo je simpatije naroda prema stranci. Osim toga Tuđman je organizirao daleko najbolju predizbornu kampanju u kojoj je posjetio brojne gradove i općine u Hrvatskoj. Na izbore je izašlo 83,68% građana, a HDZ je premoćno pobijedio osvojivši 42,30% glasova. Koalicija stranke SKH-SDP i SSH su osvojili 35,30% građana. KNS je osvojio 15% glasova dok su nezavisni kandidati osvojili 4,10%, SDS 1,60% te ostali 1,70%.²⁵ Pobjedom nacionalističkih stranaka i porazom komunista (koji su od svih postkomunističkih država slavili samo u Srbiji i Crnoj Gori) hrvatski narod je jasno odlučio u kakvom smjeru želi ići. Upravo je to zabrinulo komunističko i srpsko vodstvo koje donosi

²⁴ D. Rudolf, 2017, 246.

²⁵ A. Nazor i T. Pušek, 2018, 31.

naredbu da se Hrvatskoj i Sloveniji oduzme oružje Teritorialne obrane. Oružje je oduzeto na temelju zapovjedi koju je protuzakonito, bez znanja i amenovanja Predsjedništva SFRJ, 14. svibnja potpisao načelnik Generalštaba Oružanih snaga SFRJ general Blagoje Adžić. Oružje TO je u svibnju oduzeto Hrvatskoj bez bilo kakve konzultacije sa predsjedništvom SR Hrvatske koje je bilo odgovorno za organizaciju i upravljanjem TO. Tako su Hrvati ostali bez oružja koje je postavljeno u vojarne pod nadzorom JNA. Kao odgovor na demokratske izbore u Hrvatskoj osim razoružanja oružja TO Srbi su pristupili i akciji naoružavanja srpskog stanovništva u Baniji, Lici, Kordunu, Bosanskoj krajini te u istočnoj Slavoniji i Baranji. To se odvijalo u sklopu tajne akcije kodnog imena „Proboj“²⁶

Na temelju rezultata izbora 30. svibnja 1990. godine dolazi do konstituiranja prvog hrvatskog višestranačkog sabora. Za predsjednika Predsjedništva SR Hrvatske izabran je Dr. Franjo Tuđman, za predsjednika Vlade Stipe Mesić, a za predsjednika Hrvatskog sabora Žarko Domljan. 30. svibnja je jedan od najvažnijih datuma u hrvatskoj povijesti jer simbolizira pobjedu demokracije i početak procesa stvaranja samostalne i suverene Republike Hrvatske te se danas slavi kao dan državnosti. Tako Franjo Tuđman dolazi na čelo procesa stvaranja samostalne i suverene Republike Hrvatske. Tuđman je ponudio predsjedniku SDS-a (Srpske demokratske zajednice) Jovanu Raškoviću potpredsjedničko mjesto u vladi što je Rašković odbio isto kao što su Srbi hrvatske nacionalnosti odbili politički autoritet demokratski izabrane hrvatske vlasti.

25. srpnja 1990. godine hrvatski sabor je proglasio državnu suverenost Republike Hrvatske i ukida sve komunističke oznake i nazivlja.

U kolovozu 1990. godine dolazi do tzv. “balvan revolucije” odnosno pobune srpskog naroda protiv demokratski izabrane hrvatske vlasti. Reakcija hrvatskih vlasti je bilo sazivanje izvanredne sjednice sabora 24. kolovoza te je donesena „Rezolucija o zaštiti ustavnog demokratskog poretka i nacionalnim pravima u Hrvatskoj” kojom jamče sva ljudska prava za sve građane u Hrvatskoj te su pozvani „Europski parlament i druge kvalificirane, javne i privatne organizacije koje istražuju i nadziru stanje ljudskih, političkih, nacionalnih i etničkih prava u svijetu, da u Hrvatsku upute svoje promatrače ili izaslanike, kako bi se na licu mjesta, slobodno i neometano upoznali sa stanjem navedenih prava u Hrvatskoj, a osobito srpskog i

²⁶Isto, 36.

hrvatskog stanovništva u mjestima u kojima je došlo do pobune.“²⁷ Na Sinjskoj alci u kolovozu 1990. godine Franjo Tuđman je poslao apel Srpskom narodu u Hrvatskoj: „Skrećem pozornost svim scenaristima podizanja srpskog ustaničkog pokreta u Hrvatskoj, kako onima iz hrvatskih krajeva tako i onima iz Srbije, da se okane suludog, pogibeljnog posla razjarivanja nesnošljivosti i mržnje između hrvatskog i srpskog pučanstva u Hrvatskoj što se nužno prenosi i na Bosnu i Hercegovinu, što će reći na cijeli Hrvatski i Srpski narod. Tko nije kadar da iz najnovije povijesti izvuče potrebne pouke, tome ne treba dopustiti da se igra sa sudbinom svog i drugog naroda.“²⁸

Tuđman je imao u vidu i pokušaj mirnog rješenja jugoslavenske krize na taj način da ne dođe do potpune disolucije već očuvanje Jugoslavije, ali kao demokratske države sa konfederalnim uređenjem. Tuđman je apostrofirao da je konfederalizacija minimum konsenzusa te ukoliko srpski političari budu inzistirali na unitarističkoj i centralističkoj Jugoslaviji sa srpskom supremacijom Hrvatska neće imati drugog izbora nego da krene u proces stvaranja suverene i samostalne Republike Hrvatske. U skladu sa time u listopadu 1990. godine hrvatski i slovenski stručnjaci su napisali „Model konfederacije u Jugoslaviji“, a na Tuđmanovo inzistiranje nacrt je dopunjen odredbom da „Sve države članice priznaju i poštuju pun obujam prava na jednak postupak, na sudjelovanje u političkom odlučivanju, na jezik i pismo te na kulturne ustanove svih etničkih skupina koji žive na njihovu području“²⁹. Predsjedništva Slovenije i Hrvatske su prihvatila tekst koji je službeno objavljen 12. listopada 1990. godine. Hrvatska vlada je napravila i svoj službeni prijedlog o konfederalizaciji koji su izložili u tekstu „plan u pet točaka“. Prema prvoj točki se jamči: „Priznanje suverenih i samostalnih država, tj. međunarodnopravnog subjektiviteta svih jugoslavenskih republika.“, a prema petoj točki jamči se „Striktno poštivanje ljudskih prava i prava nacionalnih manjina pod internim i međunarodnim nadzorom.“³⁰ Taj prijedlog su Hrvati i Slovenci predložili na sjednici predsjedništva SFRJ međutim Srpski i Crnogorski političari su rezolutno odbili taj prijedlog te je tako je propao pokušaj mirnog rješenja jugoslavenske krize.

22. prosinca 1990. godine će ostati zabilježen kao jedan od najrelevantnijih datuma u hrvatskoj povijesti pošto je tada donesen prvi hrvatski ustav koji je bio utemeljen na demokratskim

²⁷ Isto, 54.

²⁸ D. Rudolf, 2017, 111.

²⁹ Isto, 141.

³⁰ Isto, 148.- 149.

principima. Na govoru prilikom proglašenja ustava Tuđman je istaknuo da ju ustav izraz volje hrvatskog naroda te da se Hrvatska svrstava u zapadno europski civilizacijski krug kojem je uvijek i pripadala. „Donošenjem novog hrvatskog Ustava učinili smo ono na što nas je obvezao hrvatski narod i velika većina građana Hrvatske na prvim slobodnim višestranačkim izborima ove godine. Oni su na plebiscitarni način dali svoj glas za slobodnu, demokratsku i suverenu hrvatsku državu i zato je Ustav, koji danas svečano proglašujemo, izražaj njihove volje, potvrda nacionalnog suvereniteta hrvatskog naroda i ozbiljenje ustavno-političkog mandata kojeg smo od naroda dobili na izborima. Novim hrvatskim Ustavom Republika Hrvatska ustavnopravno se u potpunosti svrstava u krug suverenih europskih demokratskih država, kojima je civilizacijski i povijesno uvijek pripadala.“³¹

Dan prije donošenja hrvatskog Ustava Srbi u pobunjenim krajevima u sjevernoj Dalmaciji i južnoj Lici su osnovali „Srpsku autonomnu oblast Krajinu“ sa središtem u Kninu. Srpskoj političkoj vrhuški nije odgovarao prijedlog konfederalizacije, ali ni demokratski procesi u Hrvatskoj tako da su u siječnju, a kasnije i u ožujku 1991. godine pokušali uvesti izvanredno stanje u državi kako bi mogli upotrijebiti JNA i tako se obračunati sa hrvatskim vlastima. Vrlo brzo dolazi i do prvih ozbiljnijih oružanih sukoba. Početkom trećeg mjeseca 1991. godine u Pakracu, nakon toga kod Plitvica kada gine prva žrtva rata Josip Jović te zločin iz svibnja 1991. godine u Borovu selu kada su počinjena ubojstva nad 12 hrvatskih policajaca istog dana se dogodilo ubojstvo jednog hrvatskog policajca u Polačama u zaleđu Zadra. Zbog takvog ozračja u Hrvatskoj Franjo Tuđman je započeo sa postupnim naoružanjem, stvaranjem hrvatske policije te vojnih snaga. Pošto je velik kontingent policajaca srpske nacionalnosti bio u hrvatskoj policiji, što je izazivalo određene nesigurnosti, Franjo Tuđman se poslužio dvadesetpetim člankom Zakona o unutarnjim poslovima koji je dozvoljavao da se u slučaju izvanredne situacije mogu formirati jedinice za specijalnu namjenu stoga je početkom kolovoza započeo s radom dvomjesečni tečaj za obuku 1700 novih policijskih službenika koji je nazvan „Prvi hrvatski redarstvenik“. Dragovoljcima koje su bili najbolji u psihofizičkim sposobnostima popunjena je u rujnu najbolja hrvatska postrojba za posebne namjene Antiteroristička jedinica Lučko. Tako su policajci postali jezgra i pretača hrvatske vojske. Krajem travnja 1991. godine osniva se Zbor narodne garde, a do kraja svibnja nastaju četiri Gardijske brigade te je u planu bilo osnivanje još dvije. 28. svibnja 1991. godine postrojena je hrvatska vojska i policija u Kranjčevićevoj te je Hrvatska pokazala da ima snage da se obrani. Taj datum se danas slavi

³¹ A.Nazor i T. Pušek, 2018, 65.

kad dan Oružanih snaga Republike Hrvatske. Oružanim snagama pristupaju i oko 3000 „aktivnih vojnih lica“ iz JNA. Osim njih u hrvatsku su se vojsku uključili i hrvatski pripadnici stranih vojnih formacija, primjerice iz Legije stranaca.³² Tako je Tuđman formirao okosnicu hrvatske vojske i policije koja je bila ključna u obrani Hrvatske 1991. godine.

Hrvatska država se postupno naoružavala kako bi mogla u potencijalnoj agresiji obraniti svoj teritorijalni integritet. Hrvatska je uvozila oružje iz inozemstva. Prvo oružje u Hrvatsku stiglo je preko Mađarske 11. listopada 1991. godine³³ Veliku pomoć u naoružanju dala je i hrvatska emigracija sa kojom je Tuđman još od 80-ih godina uspostavio prijateljske odnose.

Paralelno stvaranju vojske i naoružanju Tuđman je vodio miroljubivu politiku te je pokušavao izbjeći vojnu konfrontaciju sa Srbijom i JNA s obzirom na tadašnji odnos snaga u vojno tehničkom smislu. Na taj način Tuđman je kupio vrijeme za stvaranje vojske i naoružanje države. Taj uspjeh mu priznaju i generali JNA kao što je Života Panić koji je u travnju 1992. godine javno priznao da ih je Tuđman nadmudrio „Svojom politikom kupovanja vremena, koja je prisiljavala JNA da se ponaša po modelu stani-kreni, u očekivanju skorih političkih rješenja.“³⁴ I Branko Mamula priznaje Tuđmanu mudru strategiju odugovlačenja: „Tuđman je zauzeo ispravan strateški stav ... Dok se ne stvore pretpostavljeni uvjeti, zauzet je stav da se odugovlači, pregovara, ne izaziva JNA na radikalni razračun, kada se ocijeni da bi to ona mogla učiniti tražeći prekid neprijateljstva, jednom riječju- kupovati vrijeme.“³⁵ U svojoj knjizi „Stvaranje hrvatske države 1991.“ bivši hrvatski ministar pomorstva i vanjskih poslova Davorin Rudolf piše: „Po mojoj ocjeni prisiljavanje neprijatelja na oklijevanje, sustezanje, kolebanje i mijenjanje planova bilo je veliko hrvatsko postignuće tijekom rata sa Srbijom i Crnom Gorom, jer je prijetila opasnost da nas onako nenaoružane pregaze i razore.“³⁶

Nakon što su Srbija i Crna Gora kategorički odbili prijedlog o konfederaciji, a u Hrvatskoj dolazi do pobune dijela Srpskog stanovništva protiv hrvatske vlasti Franjo Tuđman je 25. travnja 1991. godine donio odluku o raspisivanju referenduma o samostalnosti Hrvatske koji će se održati 19. svibnja. Na referendumu su postavljena 2 pitanja. 1) (na plavom listiću) „Jeste li za to da Republika Hrvatska, kao suvremena i samostalna država, koja jamči kulturnu

³² Isto, 90.

³³D. Rudolf, 2017, 408.

³⁴ A. Nazor i T. Pušek, 2018, 118.

³⁵ Isto, 118.

³⁶D. Rudolf, 2017, 356.

autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suvremenih država s drugim republikama (prema prijedlogu Republike Hrvatske i Republike Slovenije za rješenje državne krize SFRJ)?³⁷. Na drugom pitanju (crvenom listiću) bilo je postavljeno pitanje: „Jeste li za to da Republika Hrvatska ostane u Jugoslaviji, kao jedinstvenoj saveznoj državi (prema prijedlogu Republike Srbije i Socijalističke Republike Crne Gore za rješenje državne krize u SFRJ)?³⁸ Na listićima je bila mogućnost odgovora ZA i PROTIV. Na referendum je izašlo 3051881 ljudi, odnosno 83,56% od ukupnog broja registriranih glasača. Na prvo pitanje ZA je glasalo 93,24%, protiv 4,15%, a nevažećih je bilo 1,18%. Na drugo pitanje ZA je glasalo 5,38%, protiv 92,18%, a nevažećih je bilo 2,07%³⁹ Poštujući volju hrvatskog naroda hrvatski sabor je 25. lipnja donio ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske. Time je hrvatska formalno-pravno postala suverena i samostalna država. Uz ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti hrvatski sabor donio je i „Povelju o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj“ koja je Srbima zajamčila egzistiranje u Republici Hrvatskoj bez ikakvih ugroza, ograničavanja političkih i društvenih prava te očuvanje kulturne autonomije. U svom govoru predsjednik Tuđman prigodno je rekao: „Neskrivenim zadovoljstvom i ponosom obznanjujemo svim republikama i savezним tijelima SFRJ, objavljujemo cijelom svijetu suverenu volju hrvatskog naroda i svih građana Republike, da se današnjim danom Republika Hrvatska proglašuje samostalnom i suverenom državom, te pozivamo sve vlade i parlamente svih država da prihvate i priznaju cilj slobodne odluke hrvatskog naroda, cilj slobode, kojim još jedan narod hoće postati punopravnim članom međunarodne zajednice slobodnog svijeta“⁴⁰ 25. lipnja još je jedan od datuma iz domovinskog rata koji je od iznimne povijesne važnosti za Hrvatsku te se danas u republici Hrvatskoj slavi kao dan neovisnosti. Isti dan je i Republika Slovenija proglasila razdruživanje sa Jugoslavijom. Već je slijedeći dan izvršena agresija JNA na republiku Sloveniju koja će završiti fijaskom JNA nakon samo deset dana kada će rat biti okončan Brijunskim sporazumom početkom srpnja. Od tada u glavnom fokusu Srbije i JNA se našla Republika Hrvatska.

Stav međunarodne zajednice nije išao u prilog Hrvatskoj. 1990. i u prvoj polovici 1991. godine gotovo da i nije bilo države kojoj je odgovaralo raspad Jugoslavije i stvaranje samostalne

³⁷ A. Nazor i T. Pušek, 2018, 91.

³⁸ Isto, 91.

³⁹ Isto, 91.

⁴⁰ D. Rudolf, 2017, 295.

Republike Hrvatske. O tome svjedoči i odluka 36 članica (politički i gospodarski najrelevantnijih svjetskih država) KESSA (današnji OECD) koje su se sastale 19. i 20. lipnja u Berlinu na kojoj su se usuglasili da Jugoslavija ostane cjelovita. Imperativ im je bio spriječiti ratne sukobe koji bi rezultirali velikim ljudskim i materijalnim žrtvama, valom izbjeglica te velikom političkom destabilizacijom jugoistočnog dijela Europe. U skladu sa tom odlukom Europska zajednica (danas Europska unija) intervenira u sukob tako da je njihovo izaslanstvo 6. srpnja stiglo na Brijune. Skup izaslanstva EZ sa hrvatskim, slovenskim i srpskim političkim vodstvom održan je 7. srpnja. Donesen je zaključak o prekidu rata sa Slovenijom, dolazak međunarodnih promatrača koji će promatrati poštuje li se dogovor o prekidu svih sukoba u Hrvatskoj (JNA ulazi u Hrvatsku već nekoliko dana prije te dolazi do početka rata) i Sloveniji (što je posebno zasmatalo Borisavu Joviću koji je zbog te odrede napustio sastanak) te je donesena odluka o tromjesečnom moratoriju na odluku hrvatskog sabora o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske. Međutim Srbi i JNA nisu poštivali odredbe dogovora već su nastavili sa agresijom na Hrvatsku. U srpnju i kolovoza je rat zahvatio velik dio Hrvatske. (Istočna Slavonija, Banovina, Lika, i sjeverna Dalmacija). 25. kolovoza se službeno smatra i početak rata u Vukovaru, a hrvatska vojska pod zapovjedništvom generala Rahima Ademija uspješno vodi Rujanski rat. 25. rujna Vijeće sigurnosti UN je proglasilo embargo na uvoz oružja za područje Jugoslavije. Tako se Hrvatska našla u situaciji da je od svibnja 1990. godine razoružana, od rujna 1991. godine pod embargom na uvoz oružja te je istovremeno napadnuta od jedne od najjačih europskih vojnih sila. U takvoj konstelaciji odnosa je Hrvatska imala minimalne šanse za obranu egzistencijalnog pitanja hrvatske države i hrvatskog naroda. Tako da je Franjo Tuđman imao jako tešku zadaću. Jedan od glavnih zadataka za predsjednika je bilo naoružanje. Hrvatska se naoružavala nabavkom oružja iz inozemstva, važnu ulogu u naoružanju te pružanju ostale materijalne pomoći je imala i hrvatska emigracija, a ključno je bilo osvajanje oružja iz JNA vojarni u tzv. „ratu za vojarnje“. U rujnu je osnovan i Glavni stožer hrvatske vojske. Ne računajući zapljenu oružja u Pločama u srpnju u akciji „Zbrojevka“ te osvajanju manjih objekata JNA sa početka rujna (osvajanje barutane u Sisku), osvajanje vojarni započinje polovicom rujna 1991. godine. U tim je akcijama osvojeno niz velikih vojarni u gradovima i njihovoj okolini kao što su: Varaždin, Gospić, Đakovo, Šibenik, Ivanić Grad, Delnice... Važno je bilo i osvajanje dijelova ratne mornarice u Šibeniku što je uvelike i omogućilo naoružavanje Hrvatske ratne mornarice koja je osnovana u rujnu. Hrvatska je također pokrenula i vlastitu proizvodnju oružja. Oružane snage RH razvile su se u iz ZNG-a u studenom 1991. godine. U rujnu i listopadu se povećao i broj hrvatskih dragovoljaca. S obzirom na odaziv hrvatskih branitelja i uspješno naoružanje Hrvatske JNA više nije mogla poraziti Hrvatsku. O tome

svjedoči i niz ključnih obrana u Domovinskom ratu kao što je bila obrana Osijeka, Vinkovaca, Karlovca, Zadra, Šibenika, Dubrovnika... Jako važne su bile i prve veće oslobodilačke akcije u Domovinskom ratu kao što je bila akcija „Otkos 10“ iz listopada i studenog te akcija „Orkan 91“ koja je trajala od listopada 1991. do siječnja 1992. godine koje su se vodile na području zapadne Slavonije te su onemogućile presijecanje Hrvatskog teritorija. Te i niz drugih pobjeda su omogućile obranu Republike Hrvatske.

7. listopada 1991. godine zrakoplovi JNA su pokušali izvesti atentat na Franju Tuđmana te obezglaviti hrvatsku državu bombardiranjem Banskih dvora. Slijedećeg dana istekom tromjesečnog moratorija Hrvatska je potvrdila ustavnu odluku hrvatskog sabora o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske.

Zločini u Vukovaru, Škabrnji, Petrinji, Lušcu... te bestijalno bombardiranje Dubrovnika su pokazali međunarodnoj zajednici karakter Srpske vojske i JNA tako da je Hrvatska postupno dobivala sve veće simpatije iz cijeloga svijeta. Posebnu podršku Hrvatska je imala od Njemačke i Vatikana koji su svojim autoritetom poticali međunarodno priznanje Hrvatske na kojem je ažurno radila hrvatska diplomacija. Zahvaljujući radu hrvatske diplomacije i ponajprije ažurnošću i apelima Njemačke i Vatikana hrvatska je međunarodno priznanje stekla 15. siječnja 1992. godine što je zasigurno jedan od najrelevantnijih događaja u hrvatskoj povijesti. Jako važan datum za hrvatsku povijest je i 22. svibnja kada Hrvatska postaje članicom Ujedinjenih Naroda. Iste godine Hrvatska postaje članica KESS-a (danas OESS) te tako ulazi u brojne relevantne političke integracije.

Od 1992. godine hrvatska vojska se postupno profesionalizira, postaje masovnija i naoružanija, tako da period od 1992. do 1995. godine je razdoblje u kojem dolazi do postupne reintegracije hrvatskog teritorija. Najrelevantnije oslobodilačke akcije iz 1992. godine su bile „Operacija Miljevački plato“ iz lipnja u kojoj je oslobođen dio područja šibenskog zaleđa te operacije „Spaljena zemlja“ iz svibnja i „Tigar“ iz srpnja kojima je oslobođen hrvatski jug.

1993. godine su izvedene tri iznimno važne oslobodilačke akcije. Prva u nizu bila je operacija „Maslenica“ koja je izvedena u siječnju, a kojom je oslobođeno područje zadarskog zaleđa. Operacija Maslenica je bila od iznimne strateške važnosti za Republiku Hrvatsku obzirom da je omogućila ponovno oslobađanje Masleničkog mosta te tako osigurala teritorialni integritet hrvatskog teritorija, odnosno povezivanje hrvatskog juga sa kontinentalnom hrvatskom. Tijekom Maslenice za odmazdu Srbi su minirali branu Peruća nakon čega su hrvatske snage

morale promptno reagirati tako da su u akciji „Peruča“ oslobodili HE Peruča i sela u okolici Sinja. U rujnu 1993. godine izvedena je vojno-redarstvena akcija „Džep 93“ u kojoj je oslobođeno područje Medačkog džepa.

U ožujku 1994. godine došlo je do sklapanja Washingtonskog sporazuma kojeg su potpisali Alija Izetbegović i Franjo Tuđman te kojim je dogovoreno primirje između Hrvatskog vijeća obrane te Armije BIH te je dogovoreno teritorialno uređenje BIH prema kojem će Hrvati i Bošnjaci živjeti zajedno unutar Federacije Bosne i Hercegovine. To je Hrvatima omogućilo vršenje vojnih operacija na teritoriju BIH koje su osim oslobađanja okupiranog teritorija poslužile kao i pripremne akcije za kasnije oslobađanje Knina. Prva od tih akcija je bila akcija „Cincar“ iz listopada 1994. godine, a u prosincu je izvedena i akcija „Zima94“. Slijedeće godine u travnju izvedena je akcija „Skok 1“, u lipnju akcija „Skok 2“, a u srpnju akcija „Ljeto 95“.

Početkom 1995. godine hrvatskim vlastima i pobunjenim Srbima je ponuđen plan Z-4 kao inicijativa da se sukobi apsolviraju mirnim putem. Plan je predviđao mirnu reintegraciju okupiranog područja u sastav Republike Hrvatske te široku autonomiju Srba na području kotareva Knina i Gline. Srbi bi prema planu imali vladu, predsjednika, sudove, policiju te ingerenciju nad gospodarstvom, oporezivanjem, turizmom, kulturom... Prema odredbama ugovora Srbi bi dobili gotovo potpuno samostalan entitet. Pod ingerencijom hrvatske vlade bi ostali vanjski poslovi, financije, obrana... Iako je ugovor manje odgovarao hrvatskim interesima Franjo Tuđman ga je prihvatio kao „osnovu za pregovore“ dok su pobunjeni Srbi kategorički odbili tako da čak nisu htjeli niti razmotriti prijedlog. Tako je propao još jedan pokušaj mirnog rješenja sukoba. Treba napomenuti da je hrvatska vojska od 1992. godine gotovo pa uvijek bila u ofanzivnim akcijama i da je s vremenskim odmakom postala profesionalnija, brojnija te tehnički dobro opremljena, a klimaks je doživjela 1995 godine kada Hrvatska postaje regionalna vojna sila. U takvoj konstelaciji vojnih odnosa Srbi odbijaju mirovni plan što dokazuje njihovu rezistenciju bilo kakvoj koegzistenciji sa Hrvatima.

Nakon kategoričkih odbijanja svih pokušaja mirovnog pregovora Franjo Tuđman je prisiljen na alternativu, odnosno na vojno djelovanje. Tako je u svibnju 1995. godine provedena briljantno izvedena vojno-redarstvena akcija „Bljesak“ u kojoj je oslobođeno područje zapadne Slavonije. Iste godine u kolovozu je provedena vojno-redarstvena operacija „Oluja“ u kojoj je u samo par dana oslobođeno oko 10 400 četvornih kilometara hrvatskog teritorija što iznosi nešto malo više od 18% teritorija današnje Republike Hrvatske. Iste godine su izvedene i dvije akcije hrvatske vojske u BIH. Prisiljeni vojnim porazima Srbi konačno pristaju sjesti za pregovarački

stol. Tako je u studenom u Erdutu dogovoreno pokretanje procesa mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja u sastav Republike Hrvatske, a u prosincu je dogovoren Daytonski mirovni sporazum kojim je završen rat u BIH.

6. Poslijeratna politika

Nakon rata Tuđman se posvetio političkoj, gospodarskoj i društvenoj konsolidaciji Republike Hrvatske. Uloženi su veliki napor u obnavljanje devastiranog gospodarstva. Rehabilitirao je poljoprivredu i industriju. Uloženo je dosta sredstava u razvoj prometne infrastrukture. Ponovno je uspostavljena željeznička veza između Zagreba i Splita. Većim dijelom je izgrađena autocesta Karlovac-Rijeka. 1999. godine dovršena je izgradnja tunela Sveti Rok. 1996. godine Hrvatska je ušla u Vijeće Europe te je Tuđman Hrvatskoj utabao put prema najrelevantnijim gospodarskim i političkim integracijama te je Hrvatsku svrstao u zapadni civilizacijski krug kojem je uvijek i pripadala. Ponovo je zaživio i turizam. Uz niz dobrih odluka postojale su i negativne. Tuđmanu se posebno zamjerao način na koji je provedena pretvorba i privatizacija koju su obilježili korupcijski skandali i klijentelizam. Posljedica takve privatizacije je porast nezaposlenosti, pad industrijske proizvodnje, gubitak tržišta... Tuđmanu se zamjera i demokratski deficit koji je obilježio njegovu vlast nakon rata. To se posebno odnosi na izborni skandal u zagrebačkoj krizi i zakonsku odredbu koja je zabranila kritiziranje predsjednika koju je Tuđman objašnjavao kao zaštitu od komunističkih disidenata. Tada se referirao na novinske listove koji su na dosta nakaradan način prikazivali predsjednika koji je samo prije godinu dana uspješno apsolvirao obranu Hrvatske od agresije. Tuđmana se još i za života optuživalo zbog politike prema BIH te zbog tobožnje izdaje Vukovara. To su još uvijek samo teze s obzirom na to da još uvijek ne postoje jasni dokazi koji bi kategorički potvrdili ili odbacili te teze.

7. Zaključak

Kada se sa određenim vremenskim odmakom valorizira lik, djelo te politička baština prvog hrvatskog predsjednika lako je uočiti najrelevantnije karakteristike i postignuća. Tuđman je bio osoba kod koje se jasno vidi kontinuitet mišljenja i djelovanja od 60 ih godina pa sve do smrti. Krajem šezdesetih godina postaje i disident te javno kritizira socijalističko i komunističko uređenje te govori o eksploataciji hrvatskog naroda unutar nepoštenog Jugoslavenskog sustava. Zbog nacionalne osviještenosti te disidentskog djelovanja je doživio potpunu društvenu degradaciju te proskripciju. U ključnom povijesnom trenutku dolazi na čelo procesa stvaranja samostalne i suverene Republike Hrvatske te uspješno vodi rat koji je bio nametnut te koji je bio od egzistencijalne važnosti za hrvatsku državu i hrvatski narod. U vrlo nepovoljnim okolnostima formira hrvatsku vojsku, administraciju i diplomaciju. Postiže međunarodno

priznanje, članstvo u Ujedinjenim narodima, KESS-u (danas OESS), Vijeću Europe te je svrstao Hrvatsku u zapadni civilizacijski krug. Zalagao se za politiku pomirbe cijelog hrvatskog naroda kojom je želio da se nadiđu ideološke razlike i da se stvori društvo tolerancije i mirne koegzistencije. S obzirom na sve navedeno smatram da je Franjo Tuđman jedna od najrelevantnijih hrvatskih povijesnih ličnosti te da zaslužuje značajno mjesto među ostalim velikanima u hrvatskom nacionalnom panteonu.

8.Sažetak

Dr. Franjo Tuđman i njegovo mjesto u Hrvatskom nacionalnom panteonu

Dr. Franjo Tuđman je prvi hrvatski predsjednik te kreator moderne hrvatske države pa se kao takav smatra kao jedna od najrelevantnijih ličnosti u hrvatskoj povijesti. Upravo se zbog toga u ovom radu piše o njegovom liku, djelu te relevanciji u stvaranju Hrvatske države. Osim uvoda o Tuđmanovom životu i djelovanju se piše u šest poglavlja. Tako se u drugom poglavlju piše o njegovom djetinjstvu te ranom obrazovanju. U trećem poglavlju se piše o djelovanju u NOP-u, vojnoj karijeri te raznim dužnostima koje je obnašao u komunističkoj Jugoslaviji. U četvrtom poglavlju se prikazuje Tuđmanovo kontinuirano prohrvatsko te disidentsko djelovanje u kojem sve češće kritizira majorizaciju i ekonomsku eksploataciju hrvatskog naroda unutar SFRJ zbog čega je doživio financijsku i društvenu degradaciju te proskripciju. U petom poglavlju se piše o stvaranju samostalne i suverene Republike Hrvatske. Upravo je Tuđman vodio proces stvaranja Republike Hrvatske te je unatoč vrlo nepovoljnoj konstelaciji odnosa uspio stvoriti Hrvatsku državu. Zbog svega toga se u zaključku navodi da Dr. Franjo Tuđman zaslužuje svoje mjesto sa ostalim hrvatskim velikanima u Hrvatskom nacionalnom panteonu.

Ključne riječi: Franjo Tuđman, Republika Hrvatska, Domovinski rat, država, nacija, predsjednik, disident, politika, komunizam, demokracija, HDZ, JNA, Hrvatska vojska...

9. Summary

Dr. Franjo Tuđman and his place in the Croatian national pantheon.

Dr. Franjo Tuđman is the first Croatian president and the creator of the modern Croatian state, so he is considered one of the most relevant figures in Croatian history. Precisely because of this, this paper writes about his character, work and relevance in the creation of the Croatian state. Apart from the introduction, Tuđman's life and activities are written in six chapters. So in the second chapter it is written about his childhood and education. In the third chapter, it is written about his activities in the NOP, his military career and the various positions he held in communist Yugoslavia. In the fourth chapter, Tuđman's continuous pro-Croatian and dissident activity is presented, in which he increasingly criticizes the majorization and economic exploitation of the Croatian people within SFRJ, which caused him to experience financial and social degradation and proscription. The fifth chapter describes the creation of an independent and sovereign Republic of Croatia. It was Tuđman who led the process of creating the Republic of Croatia and despite the very unfavorable constellation of relations, managed to create the Croatian state. Because of all this, it is stated in the conclusion that Dr. Franjo Tuđman deserves his place with other Croatian greats in the Croatian national pantheon.

Keywords: Franjo Tuđman, Republic of Croatia, Homeland war, state, nation, president, dissident, politics, Communism, democracy, HDZ, JNA, Croatian army...

10. Popis literatutre:

- Ž. Krušelj, Franjo Tuđman: biografija, Globus, Zagreb, 1991.
- A. Nazor i T. Pušek, Domovinski rat -Pregled političke i diplomatske povijesti, Globus, Zagreb, 2018.
- D. Rudolf, Stvaranje hrvatske države 1991. –Ministarska sjećanja, Školska knjiga, Zagreb, 2017.
- F. Tuđman, Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi, Knjižnica Hrvatske revije, München-Barcelona, 1981.
- F. Tuđman, Rat protiv rata, Zora, Zagreb, 1970.
- F. Tuđman, Velike ideje i mali narodi, Matica hrvatska, Zagreb, 1970.